

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

DOI: 10.31499/2519-2035.13.2025.343992

УДК 94(438)«1945/1989»(045)

Zbigniew WÓJCIK,

orcid.org/0000-0003-1578-3119

doktor habilitowany nauk o kulturze fizycznej

Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej,

Wydział Pedagogiczny

(Polska, Bielsko-Biała)

zbigniew-wojcik@o2.pl

ROZWÓJ SPORTU ZAPAŚNICZEGO W POLSCE PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ (1945–1989)

Zapasy wśród ludów pierwotnych były walką o przetrwanie i dlatego inspirowały do stałego rozwoju. Z powyższych względów zaliczane są do najstarszych sportów świata. Pierwsze eksponaty z tym związane pochodzą z przełomu IV i III tysiąclecia p.n.e. Dowodem na powyższe jest odnaleziona w Egipcie w miejscowości Gebel el-Ark płaskorzeźba kości słoniowej w rękojeści noża kamiennego przedstawiająca postacie zapaśników. Natomiast malowidła i ryciny z tego okresu ukazują, że już wówczas praktykowano określone zachowania w walce wręcz. W rozumieniu ludów starożytnych rozwijały one zarówno ciało jak i psychikę, a najlepsi atleci cieszyli się niezwykłym prestiżem i szacunkiem. Dlatego w roku 708 p.n.e. zapasy włączono do programu igrzysk olimpijskich. Wraz z rozwojem cywilizacji mocowanie się postrzegano jako doskonałą formę kształtowania ciała, zdrowia i ducha. Uprawiał je m.in. wielki myśliciel i filozof za którego powszechnie uznawany jest Platon. O doniosłej roli zapaśnictwa w historii ludzkości świadczą też piękne posągi Fidiasza czy Praksytelesa. Na ziemiach polskich pionierem w wychowaniu przez rekreację fizyczną i sport był lekarz Henryk Jordan (1842–1907). Natomiast początki zapaśnictwa zawodowego sięgają końca XIX wieku i związane były z estradą cyrkową, ale pierwsze mistrzostwa kraju w zapasach rozegrano dopiero w 1925 roku. Do wybuchu II wojny światowej organizowano je systematycznie. W drugiej połowie lat czterdziestych XX wieku sport zapaśniczy uprawiali już mieszkańcy trzech regionów Polski północno-wschodniej: Pomorza Gdańskiego, Podlasia oraz Warmii i Mazur. Z uwagi na potencjał gospodarczy, dostęp do stosownej infrastruktury i opiekę specjalistycznych kadr szkoleniowych największe sukcesy odnosili zawodnicy z dawnego województwa gdańskiego. Dobrym tego przykładem jest wychowanek Związkowego Klubu Sportowego «Spójnia» Gdańsk Bernard Knitter. W swojej kategorii wagowej był on wielokrotnym medalistą w rywalizacji krajowej, parokrotnie uczestniczył w mistrzostwach Europy, świata i Igrzyskach Olimpijskich (Rzym 1960, Tokio 1964). Ukoronowaniem jego kariery okazało się powołanie go na stanowisko trenera reprezentacji Polski. Uprawiający zapasy w dwóch pozostałych regionach wyraźnie im ustępowali zarówno w rywalizacji ogólnopolskiej jak i międzynarodowej. Największe zasługi w rozwoju tej dyscypliny na Podlasiu przypisać należy trenerowi Antoniemu Dąbrowskiemu. Na Warmii i Mazurach za najbardziej zaangażowanego uchodził natomiast Zenon Rydziński.

Słowa kluczowe: zapasy, klub, współzawodnictwo, regiony, mistrzostwa.

Zbigniew WÓJCIK,

orcid.org/0000-0003-1578-3119

Habilitation in Physical Culture Sciences

University of Public Administration in Bielsko-Biała,

Faculty of Pedagogy

(Poland, Bielsko-Biała)

zbigniew-wojcik@o2.pl

THE DEVELOPMENT OF WRESTLING IN NORTH-EASTERN POLAND (1945–1989)

Wrestling among indigenous peoples was a fight for survival and therefore it was inspired for constant development. For the above reasons, it is considered one of the oldest sports in the world. The first exhibits related to it come from the turn of the 4th and 3rd millennium B.C.E. Evidence of the above is an ivory bas-relief found in the

handle of a stone knife in the town of Gebel el-Ark in Egypt, depicting figures of wrestlers. On the other hand, paintings and engravings from that period show that certain behaviors in hand-to-hand combat were already practiced at that time. In the understanding of ancient peoples, they developed both the body and the psyche, and the best athletes enjoyed extraordinary prestige and respect. That is why in 708 BC wrestling was included in the program of the Olympic Games. *With the development of civilization, wrestling was perceived as an excellent form of shaping the body, health and spirit. It was cultivated inter alia by a great thinker and philosopher that Plato is generally considered to be. The important role of wrestling in the history of humanity is also evidenced by the beautiful statues of Phidias and Praxiteles. In Poland, the pioneer in education through physical recreation and sport was doctor Henryk Jordan (1842–1907). Whereas, the beginnings of professional wrestling date back to the end of the 19th century and were associated with the circus stage, but the first national wrestling championships were only held in 1925. Until the outbreak of World War II, they were organized systematically. In the second half of the 1940's, wrestling was practiced by inhabitants of three regions of north-eastern Poland: Gdańsk Pomerania, Podlasie and Warmia and Mazury. Due to the economic potential, access to appropriate infrastructure and the care of specialist training staff, the most successful players were from the former Gdańsk Voivodeship. A good example of this is Bernard Knitter, a graduate of the Union Sports Club "Spójnia" Gdańsk. In his weight category, he was a multiple medalist in national competitions, participated several times in European and world championships and the Olympic Games (Rome 1960, Tokyo 1964). The crowning achievement of his career was his appointment as the coach of the Polish national team. Those practicing wrestling in the other two regions were in no way inferior to them both in national and international rivalry. The greatest merits in the development of this discipline in Podlasie should be attributed to coach Antoni Dąbrowski. In Warmia and Mazury, Zenon Rydziński was considered the most committed.*

Key words: wrestling, club, rivalry, regions, championships.

Określenie problemu. Źródła historyczne wskazują, że «siłowanie się» towarzyszyło homo sapiens prawdopodobnie od początków istnienia gatunku. Początkowo była to walka wręcz, często także o życie. Ludom pierwotnym umiejętności te ułatwiały dalszą egzystencję, w tym m.in. zdobywanie pożywienia i ustanawianie pozycji w grupie plemiennej. Współczesne zapasy w swej pierwotnej wersji były więc walką o przetrwanie i dlatego inspirowały do ciągłego doskonalenia (Chełmecki, Głaz, Lipski, 2012). Zaliczane są do jednych z pierwszych form współzawodnictwa. Z powyższych względów zapasy nie mają swego odkrywcy, wynalazcy, jak wiele nowoczesnych dyscyplin sportowych. Są przejawem formowanej przez wieki ludzkiej twórczości (Dmowski, Skubis, 1976). Najstarszy zabytek z tym związany pochodzi z Egiptu. Jest to płaskorzeźba w kości słoniowej rękojeści noża kamiennego, odnaleziona w miejscowości Gebel el-Ark. Pochodzi z przełomu IV i III tysiąclecia p.n.e. i przedstawia postacie zapaśników (Gostkowski, 1959).

W starożytności zapasy traktowano jako znakomity sprawdzian umiejętności nie tylko młodzieży, ale też wodzów i władców. Egipskie malowidła, ryciny i płaskorzeźby z drugiej połowy trzeciego tysiąclecia p.n.e. ukazują uniwersalny charakter pojedynków, w których stosowano już określone zachowania w walce wręcz (Gostkowski, 1959). Prestiż jaki zyskały na obszarze Bliskiego Wschodu, okazał się także trwałą cechą w miastach-państwach greckich (Chełmecki, Głaz, Lipski, 2012). Wraz z rozwojem cywilizacji, Grecy zaczęli postrzegać mocowanie się jako doskonałą formę kształtowania ciała, zdrowia i ducha. Zapasy (w j. greckim - pale) cieszyły się bardzo dużą popularnością także jako sport i podstawowy środek wychowania fizycznego młodzieży (Głaz, 1982). Jako jedna z pięciu konkurencji wchodziły także w skład pentatlonu, poetycko opisanego przez Jana Parandowskiego w «Dysku Olimpijskim». Zarówno w okresie klasycznym jak i helleńskim, umiejętność prowadzenia walk zapaśniczych traktowano jako test na przynależność do kultury helleńskiej, dowód człowieka wyedukowanego i światłego, a rywalizacja dwóch osób przybierała formę pojedynku opartego na jasno

określonych regułach (Chełmecki, Głaz, Lipski, 2012). Postępowi Grecy dostrzegali w tych zmaganiach także istotny walor militarny i umiejętnie wykorzystywali ten fakt w edukacji wojskowej.

Zapasy były dyscypliną sportu najczęściej wspominaną w literaturze greckiej. Dariusz Słapek w dziele «Sport i widowiska w świecie antycznym» podaje, że były nie tylko rodzajem umiejętności, ale przede wszystkim sztuką i kwintesencją sportu. Walki w rozumieniu starożytnych społeczności rozwijały zarówno ciało jak i psychikę, a najlepsi atleci cieszyli się niezwykle wysokim prestiżem i szacunkiem. Między innymi z powyższych powodów w roku 708 p.n.e. włączono je do programu igrzysk olimpijskich. Spośród zapaśników tamtych lat, największą sławą cieszył się Milon z Krotony, ale za utalentowanych uchodzili także Herkules, Tezeusz oraz uczeń Sokratesa - Arystokles (427–347 p.n.e.) (Gąsiorowski 1994). Zapaśnictwo uprawiał on m. in. pod kierunkiem Aristona z Agros. Z powodu masywnej budowy ciała i rozbudowanych (szerokich barków), co po grecku oznacza (*πλατύς*, *platýs* – szerokość, obszerność, rozległość) nadano mu przydomek Platon. Przez wisko to, przylgnęło do Aristona i nawet kiedy porzucił już sport, i uchodził za wielkiego myśliciela-filozofa, nazywano go Platonem. Starożytna cywilizacja pozostawiła światu nie tylko sławne imiona ówczesnych herosów, legendy o ich sile, ale także piękne posągi Fidiasza czy Praksytelesa (Dmowski 1981).

Cel artykułu. Celem artykułu jest zaprezentowanie ewolucji sportu zapaśniczego w trzech regionach Polski północno-wschodniej: Pomorza Gdańskiego, Podlasia oraz Warmii i Mazur. Badaniami objęto okres od zakończenia działań II wojny światowej do czasu wprowadzenia gospodarki wolnorynkowej (1945–1989).

Analiza badań. Jednym z pierwszych teoretyków, który odniósł się do zagadnień sportu zapaśniczego w badanym okresie był kapitan Ludowego Wojska Polskiego Władysław Wiro-Kiro (Wiro-Kiro, 1948). Były to zalecenia o charakterze instruktażowym ukierunkowanym na potrzeby organizacji paramilitarnej. Literaturę przedmiotu lat powojennych zdominowało opracowanie Witolda Nowakowskiego i Józefa Grotkowskiego (Nowakowski, Grotkowski, 1955). Dziewięć lat później na rynku wydawniczym ukazała się kolejna pozycja poświęcona tej dyscyplinie sportu (Borejsza, 1964). Natomiast w roku 1976, w ramach serii Biblioteki Szkolnego Klubu Sportowego Zygmunt Dmowski wraz Jackiem Skubisem wydali również interesującą książkę (Dmowski, Skubis, 1976). Kilka lat później (1981), wykorzystując doświadczenia ze współpracy z Międzynarodową Federacją Zapaśniczą i pracy w charakterze arbitra na trzech kolejnych Igrzyskach Olimpijskich (Monachium 1972, Montreal 1976, Moskwa 1980), Z. Dmowski napisał kolejną książkę o tematyce omawianej w niniejszym artykule (Dmowski, 1981). Okresowo swoimi doświadczeniami z pracy trenerskiej dzielił się znany powszechnie w środowisku zapaśniczym Janusz Tracewski. W latach siedemdziesiątych XX wieku opracował i zaprezentował szereg tematycznych materiałów szkoleniowych. Jego dziełem jest także 16 filmów metodycznych traktujących o tej dyscyplinie sportu (Chełmecki, Lipski, Głaz, 2012). W latach późniejszych wydał także książki (Tracewski, 2010) oraz (Tracewski, 2017). Wspomniane pozycje zaliczane są do specjalistycznych opracowań związanych z doświadczeniami autora z prowadzeniem reprezentacji Polski. Wspomnieć należy także o zeszytach wydawanych przez Polski

Związek Zapaśniczy, w których jego etatowi pracownicy, trenerzy, a okresowo także naukowcy publikowali na potrzeby środowiska interesujące materiały szkoleniowe. Ich autorami byli m. in.: Krystyna Anioł-Strzyżewska, Andrzej Głaz, Lech Krzysztof, Ryszard Klimas, Jerzy Lipski, Stanisław Lis, Eugeniusz Najmark, Włodzimierz Starosta i Andrzej Wojda. Reasumując, należy podkreślić, że w zakreślonej cezurze czasowej związanej z niniejszym tematem, ukazało się także kilka szczególnie cennych artykułów i monografii naukowych, autorstwa byłego zawodnika, trenera i późniejszego wykładowcy Zamiejscowego Wydziału Wychowania Fizycznego poznańskiej Akademii Wychowania Fizycznego w Gorzowie Wielkopolskim Piotra Godlewskiego. Z bogatego dorobku tego autora na uwagę zasługują poniższe opracowania: (Godlewski, 1987 a), (Godlewski, 1987 b), (Godlewski, 1988) oraz (Godlewski, 1990). W wyżej wymienionych monografiach naukowych, autor prezentuje zapaśnictwo z historycznego punktu widzenia, szczególnie przydatnego dla niniejszej publikacji. Wspomnieć należy, że P. Godlewski 1987 roku opublikował także dwa inne opracowania (Godlewski, 1987 c) oraz (Godlewski, 1987 d). Odnosiły się one do prognozowania, doboru i selekcji, odnowy biologicznej oraz aspektów fizjologicznych sportu zapaśniczego.

Przedstawienie głównego materiału. W minionych wiekach wielu uczonych, pedagogów i ludzi sztuki wysoko oceniano zapasy, uznając je za podstawową formę wychowania fizycznego młodzieży. Tak ich walory postrzegali m. in. wspomniany Platon, jego uczeń Arystoteles, ale także Vittorino da Veltre, Johan Guts Muts, Adolf Spies, Jan Amos Komeński i Jędrzej Śniadecki (Głaz, 1982). Warto zauważyć, iż na ziemiach polskich pionierem w wychowaniu pozaszkolnym poprzez rekreację fizyczną i sport, był uchodzący za wybitnego pedagoga, lekarz Henryk Jordan. W roku 1889 założył on na krakowskich Błoniach pierwszy w Europie publiczny ogród zabaw i gier ruchowych, który nazwano Parkiem Miejskim im. dr Henryka Jordana. Naczelną zasadą wychowawczą pomysłodawcy, było wszechstronne kształcenie jednostki pod względem fizycznym, umysłowym, moralnym, estetycznym oraz zaprawa do życia w zespole (Badora, Marzec, 1999). Natomiast początki zapaśnictwa zawodowego w Polsce sięgają końca XIX wieku i związane były z estradą cyrkową (Godlewski, 2004). W roku 1896 włączono je do programu pierwszych nowożytnych igrzysk olimpijskich. W okresie międzywojennym na terenie kraju omawiana dyscyplina sportowa najbardziej dynamicznie rozwijała się na Górnym Śląsku. Wspominany powyżej Godlewski dowodzi, że walki zapaśnicze były w tym regionie stałym punktem programu różnych imprez i festynów. Z powyższych względów w dniu 23 października 1920 roku powołano Górnośląski Związek Ciężkiej Atletyki, a w roku następnym rozegrano pierwsze oficjalne mistrzostwa Śląska (Godlewski, 2004). Ciężką atletykę z powodzeniem uprawiano również w Warszawie, Wielkopolsce, na Pomorzu, w Łodzi, Krakowie, Lwowie i Białymstoku. Cieniem na dalszym rozwoju kładły się długotrwałe właśnie między działaczami Śląska i Warszawy. Mimo tych niedogodności w Igrzyskach VIII Olimpiady w Paryżu (1924), uczestniczyło już dwóch reprezentantów odradzającej się II Rzeczypospolitej. Jednakże pierwsze oficjalne mistrzostwa Polski rozegrano dopiero w grudniu następnego roku. Od tej pory, aż do wybuchu II wojny światowej, organizowano je systematycznie.

Po wyzwoleniu najszybciej zorganizowali się działacze powstającej ze zgliszcz Warszawy. Już w dniu 3 maja 1945 roku w Parku Skaryszewskim odbyły się pierwsze zapaśnicze zawody propagandowe. W ślad za tym wydarzeniem, w regionach o bogatej przedwojennej tradycji zawiązywały się nowe stowarzyszenia. W listopadzie tegoż roku w Janowie Miejskim rozegrano mecz pomiędzy Klubem Sportowym «Legia» Kraków, a Robotniczym Klubem Sportowym «Siła» Mysłowice (Godlewski 2004). Okazał się on inspiracją do reaktywowania wielu innych stowarzyszeń na terenie kraju. W zaistniałej sytuacji zachodziła konieczność koordynacji dalszych poczynań. Dlatego wiosną roku następnego reaktywowano Polski Związek Atletyczny (Chelmecki, Głaz, Lipski, 2012). Wkrótce potem, z jego inicjatywy wznowiono rywalizację w mistrzostwach Polski (Łódź 31.VIII–1.IX.1946). Ogłoszenie wyników i informacja o tym wydarzeniu w środkach masowego przekazu były silnym impulsem do konsolidacji środowisk sportowych i zawiązywania się kolejnych klubów i sekcji zapaśniczych. Proces ten w oparciu o metodologię badań historycznych zanalizowano szczegółowo w trzech regionach Polski północno wschodniej: Pomorzu Gdańskim, Podlasiu oraz Warmii i Mazurach. W toku prowadzonych badań ustalono, że pierwszą z nich dzięki zaangażowaniu kapitana Adama Skorupskiego, absolwenta Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego w Warszawie powołano w Wojskowym Klubie Sportowym (WKS) «Flota» Gdynia. Podstawą działalności był zatwierdzony 4 maja 1946 roku przez dowódcę Marynarki Wojennej statut klubu (Wójcik, 2021). Oficerowie i zarząd klubu mieli pełną świadomość, że Wojsko Polskie musi na szeroką skalę kształtować tężyznę fizyczną w swoich szeregach. Dlatego sport stał się jednym z głównych czynników w procesie wychowawczym nie tylko poborowych. W owym czasie na Wybrzeżu Gdańskim podobną działalność prowadziły już stowarzyszenia cywilne Yacht Klub Polski i Kolejowy Klub Sportowy «Grom» w Gdyni (Gebert, 1970). Treningi zapaśnicze w odgruzowanej sali gimnastycznej prowadził Kazimierz Zorn. Od początku preferowano styl klasyczny, a pierwsze zawody towarzyskie rozegrano w ostatnich dniach stycznia 1947 roku. Trzy lata później zapaśnicy «Floty» uczestniczyli już w pierwszych mistrzostwach Wybrzeża i triumfowali w dwóch kategoriach wagowych. Następnie rywalizowano w mistrzostwach Polski i turniejach międzynarodowych. WKS «Flota» interesowali się także partnerzy europejscy. W roku 1947 zapasy w Polsce w 53 klubach uprawiało już 745 zawodników. Na terenie Wybrzeża Gdańskiego w przyjętej w badaniach cezurze czasowej takich ośrodków było łącznie 12. Najdłużej i zarazem najprężniej działającym był jednak Spółdzielczy Klub Sportowy «Zryw» Gdańsk, który z uwagi na reformy systemu organizacji i zarządzania sportem w Polsce parokrotnie zmieniał swą nazwę. Sympatykom zapasów utrwalił się w pamięci jako Związkowy Klub Sportowy «Spójnia».

Treningi prowadził wywodzący się z Klubu «Ognisko» Koleje Państwowe Wilno instruktor Władysław Szyłański, który po wojnie osiedlił się w Gdańsku. W «Spójni» wychowało się wielu medalistów mistrzostw Polski, a okazjonalnie także uczestników mistrzostw Europy i świata. Na kartach historii w sposób szczególny zapisali się olimpijczycy Jan Kuczyński (Rzym 1960), Bernard Knitter (Rzym 1960 i Tokio 1964) i Edward Wojda (Meksyk 1968 i Monachium 1972).

Fot. 1. Zapaśnicy Związkowego Klubu Sportowego «Spójnia» Gdańsk przed meczem w Elblągu w roku 1950. Od lewej stoją: Ludwik Walinowicz, Zdzisław Szewczyk, Czesław Kowalewski, Henryk Kozor, Lucjan Sobieraj, Gracjan Marciniak, Czesław Tyburcy. Źródło: J. Kuczyński, *Rozwój zapaśnictwa na Wybrzeżu Gdańskim* (praca magisterska), Warszawa 1976, s. 45 a.

Na Podlasiu natomiast sport zapaśniczy zaistniał dzięki Antoniemu Dąbrowskiemu, mistrzowi Wilna z 1930 roku. To on po zakończeniu działań II wojny światowej założył w Białymstoku w 1947 roku Kolejowy Klub Sportowy z pierwszą w regionie sekcją zapaśniczą.

Fot. 2. Białystok, początek lat pięćdziesiątych. Podopieczni trenera Antoniego Dąbrowskiego przed pokazem walk zapaśniczych na stadionie w Białymstoku. Od lewej stoją: NN, Jan Zajczuk, Włodzimierz Raczkowski, trener A. Dąbrowski, Tadeusz Kalko, Józef Stepanczenko i Antoni Danieluk. Źródło: W. Kierdelewicz, *Rozwój zapaśnictwa w Białymstoku w latach 1926–1991* (praca dyplomowa), Gorzów Wlkp. 1991, s. 12.

Warto podkreślić, że z jego doświadczeń korzystali nieco później także pionierzy tej dyscypliny sportu na Warmii i Mazurach, o czym będzie mowa w dalszej części. Zaangażowanie działaczy i wyniki sportowe podopiecznych publikowane w «Gazecie Białostockiej» przyczyniły się do powoływania kolejnych

stowarzyszeń. Najwięcej spośród nich utworzono z inicjatywy Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe i z tych powodów związane były one ze środowiskiem wiejskim. W okresie objętym badaniami w różnym przedziale czasowym na Podlasiu funkcjonowało łącznie 8 ośrodków zapaśniczych. Pod względem organizacyjno-sportowym wyróżniał się Dzielnicowy Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy «Starosielce» (APB. Zespół. Akt Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej nr 149. Rejestr stowarzyszeń i związków z lat 1950-1973. Sygn. 579. k. 172-173). Powstały w grudniu 1965 roku przechodził podobnie jak wspomniane podmioty na Wybrzeżu Gdańskim przez szereg zmian organizacyjnych, a na kartach historii sportu w Polsce najbardziej zapisał się jako Wojewódzki Ludowy Klub Sportowy «Podlasie» Białystok. Edukacją zapaśniczą z dużym powodzeniem przez szereg lat zajmował się także syn Antoniego Dąbrowskiego – Jerzy. Dzięki temu już dwa lata później (1967) rozegrano w Białymstoku po raz pierwszy mistrzostwa Polski juniorów. W roku 1968 Podlasie gościło zapaśników z Estońskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Często rywalizowano też z klubami Kowna i Grodna (Białystok-Kowno, 1971). Międzynarodowa współpraca skutkowała wzrostem poziomu wyszkolenia i sukcesami w rywalizacji ogólnopolskiej, często także w mistrzostwach Europy i świata (juniorów). Szkolni sportowcy reprezentujący swój klub, region a niekiedy także Polskę przez grono pedagogiczne i lokalną prasę przedstawiani byli jako wzór do naśladowania. W grupie tej w sposób szczególny wyróżniano utalentowanych: Ryszarda Grzegorzewskiego, Jerzego Choromańskiego, Wiesława Joszczyka i Roberta Kwasiborskiego.

Z analizy zebranych dokumentów wynika, że proces ten podobnie przebiegał na Warmii i Mazurach, lecz w porównaniu do omawianych powyżej regionów zainicjowali go urzędnicy Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej w Olsztynie dopiero w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych minionego wieku (Dwa rekordy, 1954). Początkowo były to tylko pokazy wyszkolenia technicznego propagujące rozwijający się w kraju sport zapaśniczy. Od 1952 olsztyńskich pasjonatów wspierali wywodzący się z Wybrzeża Gdańskiego trener II klasy państwowej Jan Majewicz oraz absolwent Oficerskiej Szkoły Wojsk Inżynieryjnych z Wrocławia ppor. Zenon Rydziński. Ostatniemu z wymienionych przypisać należy największe zasługi w rozwoju tej dyscypliny na Warmii i Mazurach.

W początkowym okresie zawody towarzyskie najczęściej rozgrywano z drużyną stworzoną przez A. Dąbrowskiego w Białymstoku (Zawody zapaśnicze, 1953). Po zdobyciu niezbędnego doświadczenia ppor. Z. Rydziński – podobnie jak nieco wcześniej kpt. A. Skorupski w Gdyni - w 1954 roku za zgodą przełożonych utworzył profesjonalną sekcję w koszarach macierzystej jednostki wojskowej w garnizonie olsztyńskim (APO, Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej, Plany pracy, protokoły z narad aktywu partyjno-sportowego. Sygn. 70/VII/401/402. Referat oceniający realizację zadań za I półrocze 1954 roku na terenie województwa olsztyńskiego. k. 157). W nawiązaniu do specjalizacji wojskowej nadano jej nazwę «Saper». Za najbardziej utalentowanych uchodzili wówczas żołnierze Marian Nogat, Stanisław Okólski i Janusz Zieliński. Rozgrywane częściej zawody zapaśnicze i rozwój tej dyscypliny na terenie kraju skutkowały powoływaniem podobnych sekcji w stowarzyszeniach cywilnych. W badanym okresie było ich 14 (Уманська

старовина, вип. 8). Tak jak w omawianych powyżej regionach Polski północno-wschodniej ich czas funkcjonowania a zatem i wyniki edukacyjno-sportowe były nieporównywalne. Wyróżniał się pod tym względem Robotniczy Klub Sportowy «Budowlani» Olsztyn, Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy «Motor» Lubawa oraz Ludowy Klub Sportowy «Agrokompleks» Kętrzyn. W pierwszym z wymienionych szkolenie od 1958 roku prowadził po rozstaniu się z «Saperem» przywoływany już Z. Rydziński. Równie ważnym czynnikiem było to, że finansowaniem «Budowlanych» zajmowały się przedsiębiorstwa państwowe skupione w tej branży. Dlatego stosunkowo szybko (1965) pojawiły się sukcesy na arenie ogólnopolskiej i nominacje do reprezentacji Polski (juniorów). Pionierami byli: Mirosław Hajduczenia, Waław Pińczuk, Władysław Świętochowski, Zbigniew Reterski i Henryk Zbrojny (Brawo zapaśnicy, 195). Obozy sportowe organizowano już nie tylko w krajowych kurortach, ale także w ośrodkach zagranicznych. Tak jak w przypadku zapaśników z Wybrzeża Gdańskiego i Podlasia zawodnicy «Budowlanych» uczestniczyli w imprezach międzynarodowych. Przykładowo w 1975 roku macierzysty klub sportowy oraz Polskę w mistrzostwach Europy reprezentował syn trenera Justyn Rydziński. Rywalizowano także w turniejach międzynarodowych z Bułgarią, Rumunią i usytuowanym po sąsiedzku Obwodem Kaliningradzkim Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (Archiwum ZKS, Dokumentacja Okręgowego Związku Zapaśniczego w Elblągu,teczka Wyniki – Zapasy 1970-1981, S. 42).

Współpraca z Kaliningradem była szczególnie owocna, ponieważ w ekipie trenera Wiktora Gułagi walczyli bracia bliźniacy Siergiej i Anatolii Biełogłazow uchodzący za szczególnie utalentowanych, a potwierdzają to ich późniejsze tytuły mistrzowskie z najbardziej prestiżowych zawodów międzynarodowych. Ponadto, poziom wyszkolenia zawodników Związku Radzieckiego był znacząco wyższy, a to stwarzało możliwości dalszego rozwoju (Gliniczikowa, 2006). Jednak prawdziwym wyzwaniem był wyjazd do stolicy Dagestanu – Machaczkały na Międzynarodowy Turniej im. Ali Alijewa (1975) (Уманська старовина, вип. 8/2021) oraz towarzyski turniej z ekipą amerykańską z Colorado (1978) (Archiwum RKS, Fotokronika Sekcji Zapaśniczej, k. 89).

Do grona najlepszych zapaśników z tego regionu obok wspomnianego J. Rydzińskiego zaliczyć należy Jerzego Kachniarza («Agrokompleks» Kętrzyn i Jacka Fafińskiego («Motor» Lubawa). Za całokształt działalności edukacyjno-sportowej minister Oświaty i Wychowania wyróżnił w 1983 roku «Budowlanych» medalem Komisji Edukacji Narodowej (Janka, 1989). Były to efektowne formy promocji sportu oraz Warmii i Mazur.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że najwięcej sukcesów w mistrzostwach Polski w kategorii juniorów w latach 1945–1989 zdobyli zawodnicy z Wybrzeża Gdańskiego. Wywalczyli łącznie 60 medali. Rezultatem tym wyraźnie zdystansowali zapaśników z Warmii i Mazur (43 medale) oraz Podlasia (23 medale). W kategorii seniorów różnice te były jeszcze większe. Podobnie przedstawiała się sytuacja w rywalizacji międzynarodowej, w tym w uczestnictwie w igrzyskach olimpijskich. Podyktowane to było stopniem rozwoju gospodarczego wspomnianych regionów,

gęstością zaludnienia, kwalifikacjami kadry instruktorsko-trenerskiej, stanem infrastruktury sportowej i dostępnością do ośrodków nauki i kultury.

Fot. 3. Dyplom za zajęcie VI miejsca przez Edwarda Kalskiego z Ludowego Klubu Sportowego «Agrokompleks» Kętrzyn w Międzynarodowym Turnieju Zapasniczym im. Ali Alijewa rozegranym w Machaczkałe (ZSRR) w dniu 30.V.1975 roku. Źródło: z prywatnych zbiorów byłego zawodnika.

Wnioski. Uprawianie zapasów grecko-rzymskich (styl klasyczny) i wolnoamerykańskich (styl wolny), umożliwiała opanowanie skomplikowanej i przebogatej techniki indywidualnej wszystkim ćwiczącym. Szkolni sportowcy wykorzystywali nabyte umiejętności podczas walki w celu położenia rywala na łopatki (dotknięcie plecami przeciwnika maty przez jedną sekundę), bądź zwycięstwo przez przewagę punktową. Wśród uczęszczających na zajęcia dominowały takie cechy charakteru, z którymi trudno byłoby uprawiać z zapalem gimnastykę, łyżwiarstwo figurowe czy pływanie. Innymi słowy zapasnictwo, to «twarda» szkoła charakterów kształtująca męstwo, odwagę, odporność na trudy życia codziennego, czerpiąca wiele przymiotów z etosu przeminionego już rycerstwa.

To m.in. z powyższych względów sport zapasniczy był czynnikiem aktywizacji młodzieży szkolnej. W drodze do zwycięstwa, każdy z zawodników stosuje różne chwytty. W stylu klasycznym można je wykonywać wyłącznie rękami, chwytając przeciwnika od pasa w górę. Natomiast w stylu wolnym dopuszcza się użycie nóg i wiele technik wykonuje się kończynami dolnymi. W żadnym przypadku nie wolno stosować uderzeń, duszeń i dźwigni. Niedopuszczalne są działania zagrażające zdrowiu czy życiu, bądź też mające na celu umyślne spowodowanie bólu w trakcie walki. Współcześnie, pojedynki odbywają się na miękkiej macie gwarantującej rywalom bezpieczeństwo. Prowadzi się je w pozycji stojącej lub w tzw. parterze

(jeden zawodnik wykonuje klęk podparty, drugi atakuje go z góry). Pozycja ta nie jest przymusowa i wynika z sytuacji określonej przepisami. Czas walki (w minionym okresie było wiele zmian) wynosi obecnie dla seniorów i juniorów 2 x 3 minuty. Kadeci (14–16 lat) oraz młodzicy (12–14 lat) walczą 2 x 2 minuty. We wszystkich grupach obowiązuje między rundami 30 sekundowa przerwa (Dmowski, Skubis, 1976).

BIBLIOGRAFIA

- APB – Archiwum Państwowe w Białymstoku [State Archives in Białystok] [in Poland].
- APO – Archiwum Państwowe w Olsztynie [State Archives in Olsztyn] [in Poland].
- Archiwum ZKS – Archiwum Związkowego Klubu Sportowego Olimpia Elbląg [Archives of the Olimpia Elbląg Association Sports Club] [in Poland].
- Archiwum RKS – Archiwum Robotniczego Klubu Sportowego Budowlani w Olsztynie [Archives of the Budowlani Workers' Sports Club in Olsztyn] [in Poland].
- Badora, Marzec, 1999 – Sylwia Badora, Danuta Marzec. Twórcy polskiej pedagogiki opiekuńczej. Wybrani przedstawiciele [Creators of Polish care pedagogy. Selected representatives]. Częstochowa, 1999. 219 s. [in Poland].
- Białystok-Kowno, 1971 – Białystok-Kowno. O rewanżowych walkach zapaśników i dżudoków [Białystok-Kaunas. About the rematch of wrestlers and judokas]. *Gazeta Białostocka*. 1971. Nr 351–352. S. 2 [in Poland].
- Borejsza, 1964 – Czesław Borejsza. Władysław Pytłasiński i jego trening zapaśniczy [Władysław Pytłasiński and his wrestling training]. Warszawa, 1964. 64 s. [in Poland].
- Brawo zapaśnicy, 1965 – Brawo zapaśnicy. 4 w finałach Polski, 5 w kadrze narodowej [Well done wrestlers. 4 in the Polish finals, 5 in the national team]. *Głos Olsztyński*. 1965. Nr 63. S. 5 [in Poland].
- Chełmecki, Głaz, Lipski, 2012 – Chełmecki Jerzy, Głaz Andrzej, Lipski Jerzy. Historia Polskich zapasów 1922–2012 [History of Polish stocks 1922–2012]. Warszawa, 2012. 345 s. [in Poland].
- Dmowski, Skubis, 1976 – Dmowski Zygmunt, Skubis Jacek. Zapasy judo [Judo wrestling]. Warszawa, 1976. 133 s. [in Poland].
- Dmowski, 1981 – Dmowski Zygmunt. I ty zostaniesz olimpijczykiem [And you will become an Olympian]. Warszawa, 1981. 80 s. [in Poland].
- Gebert, 1970 – Gebert Jerzy. Z gdańskich boisk i stadionów [From the pitches and stadiums of Gdańsk]. Gdańsk, 1970. 376 s. [in Poland].
- Gliniczikowa, 2006 – Gliniczikowa Larisa. Він буде розвивати фізичну культуру, показану в системі зображень у Східному Росії та Калінінградській області [We will develop physical culture, shown in the image system of the Russian Federation and the Kaliningrad region]. A. S. Prządowski (red.), «Kenigsberg-Kaliningrad» Kaliningrad, 2006. S. 588–589 [in Russian].
- Głaz, 1982 – Andrzej Głaz. Uwagi metodyczne o mini-zapasach w Szkole Podstawowej [Methodological notes on mini-wrestling in primary school]. *Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna*. 1982. Nr 1. S. 35 [in Poland].
- Godlewski, 1987a – Godlewski Piotr. Rozwój organizacyjny sportu zapaśniczego w pierwszych latach Polski Ludowej [Organizational development of wrestling sport in the first years of People's Poland]. W: Monografia AWF, Poznań, 1987. Nr 235. S. 233–242 [in Poland].
- Godlewski, 1987b – Godlewski Piotr. Cyganiewicz, Szczerbiński a sprawa polonii argentyńskiej w latach 1933–1935 [Cyganiewicz, Szczerbiński and the case of the Argentine Polish community in the years 1933–1935]. Poznań, 1987. 270 s. [in Poland].
- Godlewski, 1987c – Godlewski Piotr. Mini-zapasy [Mini-wrestling]. *Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna*. 1987. Nr 8. Warszawa, 1987. S. 5–12 [in Poland].
- Godlewski, 1987d – Godlewski Piotr. Aktualne problemy badań w zapasach [Current Issues in Research in Wrestling]. Warszawa, 1987. 59 s. [in Poland].
- Godlewski, 1988 – Godlewski Piotr. Zarys dziejów polskiego zapaśnictwa profesjonalnego [An outline of the history of Polish professional wrestling]. Gorzów Wielkopolski, 1988. 64 s. [in Poland].
- Godlewski, 2004 – Godlewski Piotr. Polski Związek Zapaśniczy 1922–2004 [Polish Wrestling Association 1922–2004]. Gorzów Wielkopolski, 2004. 239 s. [in Poland].
- Godlewski, 1989 – Godlewski Piotr. Emigracja zarobkowa zapaśników i bokserów polskich przed 1939 rokiem [Economic emigration of Polish wrestlers and boxers before 1939]. Poznań, 1990. 373 s. [in Poland].
- Gostkowski, 1959 – Rajmund Gostkowski. Sport w starożytności [Sports in ancient times]. Warszawa, 1959. 187 s. [in Poland].
- Gąsiorowski, 1994 – Andrzej Gąsiorowski. Historia wychowania. Słownik biograficzny [History of Education. Biographical Dictionary]. Olsztyn, 1994. 144 s. [in Poland].
- Janka, 1989 – Lech Janka. Klub Sportowy Budowlani w Olsztynie 1949–1989 [Budowlani Sports Club in Olsztyn 1949–1989]. Olsztyn, 1989. 106 s. [in Poland].
- Nowakowski, Grotkowski, 1955 – Nowakowski Witold, Grotkowski Józef. Zapasy klasyczne [Classic wrestling]. Warszawa, 1955. 90 s. [in Poland].

- Tracewski, 2010 – Tracewski Janusz. Zapasy. W drodze do mistrzostwa [Wrestling. On the way to the championship]. Warszawa, 2010. 153 s. [in Poland].
- Tracewski, 2017 – Tracewski Janusz. Polska szkoła zapasów [Polish school of wrestling]. Warszawa, 2017. 128 s. [in Poland].
- Wagner, 2001 – Wagner Hubert. Henryk Jordan: prekursor wychowania fizycznego. [Henryk Jordan: a pioneer of physical education]. *Prace naukowe. Pedagogika 1999-2000-2001*, nr 8-9-10. Warszawa, 2001. S. 809-811 [in Poland].
- Wiro-Kiro, 1948 – Wiro-Kiro Władysław. Zapasy i samoobrona dla hufców Powszechnej Organizacji «Służba Polsce» [Supplies and self-defense for the units of the General Organization «Service to Poland»]. Warszawa, 1948. 52 s. [in Poland].
- Wójcik, 2021 – Wójcik Zbigniew. Sport zapaśniczy w Polsce północno-wschodniej jako czynnik aktywizacji społecznej i młodzieży szkolnej 1945-1989. Studium historyczno-pedagogiczne [Wrestling in North-Eastern Poland as a Factor of Social and School Youth Activation 1945-1989. Historical and Pedagogical Study]. Poznań, 2021. 531 s. [in Poland].
- Wójcik, Boraczyński, Boraczyński, 2021 – Wójcik Zbigniew, Boraczyński Tomasz, Boraczyński Michał. Edukacyjno wychowawcza działalność klubów i sekcji zapaśniczych w polskim regionie Warmia i Mazury (1945-1989) [Educational and upbringing activities of wrestling clubs and sections in the Polish region of Warmia and Mazury (1945-1989)]. *Уманська старовина*. Вип. 8. 2021. S. 94-115 [in Ukrainian].
- Zawody, 1953 - Zawody zapaśnicze w Białymstoku [Wrestling competition in Białystok]. *Gazeta Białostocka*. 1953. Nr 138. S. 6 [in Poland].